

Rozvoj prihraničného regiónu Veľký Krtíš

Jana KÉPEŠOVÁ, Peter SPIŠIAK

Abstract: *In the contribution we will deal with the cross-border region of Veľký Krtíš looking for ways to moderate the traits of periphery and marginality in terms of internal and external resources. By internal resources governmental and non-governmental projects are meant. As to external resources the ties to existing euroregion of Neogradiensis and the Ipeľský euroregion are fostered.*

Key words: *development factors, regional development, boundary region, cross-boundary cooperation*

Úvod

Problematika rozvoja regiónov je v záujme viacerých vedných odborov, ale najkompletnejší pohľad dávajú tie vedné disciplíny, ktorá majú dobre rozpracovanú priestorovú analýzu a s ňou súvisiace priestorové syntézy. Medzi takéto vedné disciplíny patrí predovšetkým moderná humánno-regionálna veda. Pri hľadaní úspešných smerov rozvoja regiónov v súčasnom globalizačnom procese sa väčšina odborníkov zhoduje približne na rovnakých atribútoch rozvoja. Gajdoš, P. (2004) za prioritné predpoklady úspešnosti rozvoja regiónu označil kvalitný ľudský potenciál, dobrú vybavenosť infraštruktúrou, napojenie regiónu na dopravné koridory, disponibilitu v oblasti flexibilnej hospodárskej základne a prítomnosti inovačného potenciálu. V príspevku sa budeme zaoberať prihraničným regiónom Veľký Krtíš, kde budeme hľadať možnosti zníženia niektorých znakov periférnosti ale aj marginality.

Teoreticko-metodologické východiská

Problém prihraničia v súčasnosti dosť rezonuje v geografickej literatúre. Podrobne tento pojem rozoberá Heffner, K. (1998), ktorý rozoberá nielen pojem „prihraničie“ a „pohraničie“, ale aj „hraničný“ a „cezhraničný“. Heffner, K. (1998) sa snaží nájsť rozdiel pojmov aj prostredníctvom využitia anglických termínov – *border, frontier*, francúzskych – *cisfrontaliere, transfrontaliere* a nemeckých – *Grenzregion, Grenzräume, Grenzgebiet*. Z metodologického hľadiska je nutné pri skúmaní prihraničných regiónov rešpektovať následné špecifiká (Hampl, M., 2000):

- a) V problematike prihraničných regiónov dominujú dva vzájomne sa prelínajúce aspekty. Možno ich označiť ako *hraničný efekt* a *periférnu polohu*. Zatiaľ čo v prvom prípade je dôležité, medzi kým vedie hranica, v druhom prípade, voči komu je prihraničný región *perifériou*.
- b) Postavenie prihraničných regiónov je vždy podmienená kombináciou ako *polohových* tak *lokálnych faktorov*. Je teda nutné rozlišovať medzi priestorovou a sociálno-ekonomickou perifériou.
- c) Je nevyhnutné zdôrazňovať aj dôležitosť *rádovo merítkovej diferenciacie*, teda *hierarchizácie* regiónov a ich *polohových pomerov*. Postavenie prihraničných regiónov nemožno odvodiť od jednej polohy v hierarchii, ale od viacerých, hlavne integrujúcich hierarchických systémov.

Podľa Halása, M. (2005) prihraničný región je územie, z ktorého je možná denná dochádzka obyvateľstva do zamestnania, za službami, do škôl, za sociálnymi kontaktmi na územie z druhej strany príslušnej hranice. V podstate pri vyčleňovaní prihraničného regiónu možno použiť dve kritéria: priestorové a funkčné. Pre pomery Slovenska sa častejšie používa pre vymedzenie prihraničného regiónu územno-správna jednotka (kraj, okres, obec). Problém prihraničných špecifik z pomerne stabilnej západnej hranice bol rozpracovaný v práci Věžník, A., (1997).

V rámci nášho príspevku za priestorovú jednotku budeme považovať okres a obce, ktoré majú priamu hranicu s Maďarskom.

Stručná geografická charakteristika skúmaného regiónu Veľký Krtíš

Skúmaný región je totožný z bývalým okresom Veľký Krtíš. Región leží na juhu stredného Slovenska a je súčasťou Banskobystrického samosprávneho kraja (BBSK). Z hľadiska študovaného problému je najdôležitejšia južná hranica s Maďarskom. Z hľadiska geomorfológie značnú časť (juh a juhovýchod) tvorí Juhoslovenská kotlina. Zo severozápadu do regiónu zasahuje Krupinská planina a zo severovýchodu čiastočne pohorie Ostrôžky.

Región je pomerne málo zaľudnený. Žije v ňom cca 46,5 tis. obyvateľov s hustotou zaľudnenia 55,1 obyv/km² (Slovensko 109,7 obyv/km²). Z historicko-geografického hľadiska región patril do žúp Novohrad a Hont. Čo sa týka sídelnej štruktúry, táto tvorí južnú rozvojovú sídelnú os spájajúcu ťažiská celoštátneho a nadregionálneho významu (Bratislava - Rimavská Sobota – Lučenec – Rožňava - Košice). V regióne je 71 sídiel, z toho dve sú mestské – Veľký Krtíš, Modrý Kameň. Región v podstate plní funkciu funkčného mestského regiónu a podľa Bezáka, A. (1990) predstavuje „špecifický typ funkčného regiónu definovaného na základe kritérií týkajúcich sa priestorovej interakcie medzi mestom a jeho okolím. Z celkového počtu bývalých okresov na Slovensku má hraničnú polohu 37 (46 %) a žije tu 48,6 % obyvateľov. V rámci hraničného okresu Veľký Krtíš z celkového počtu 71 sídiel má 16 priamu hraničnú polohu a všetky sú vidiecke sídla. Tieto sídla tvoria z okresu 19,2 % rozlohy, 18,6 % obyvateľstva, ale 23,3 % poproduktívne obyvateľstvo, 21,8 % odchádzajúcich za prácou mimo vlastnú obec, 24,4 % domov. Z tejto jednoduchšej štatistiky je zrejmé, že potreba externých faktorov pre regionálny rozvoj je nevyhnutná.

Externé faktory regionálneho rozvoja

Okrem faktorov, ktorú sú historicko-geograficky dané v rámci regiónu, existujú aj ďalšie faktory, ktoré vplyvajú na rozvoj regiónu „z vonka“. Medzi takéto externé faktory môžeme zaradiť:

- Členstvo Slovenska v Európskej únii (EÚ)
- Využívanie predvstupových a štrukturálnych fondov
- Využívanie prostriedkov vyplývajúcich z jednotlivých priorít a opatrení Národného referenčného strategického rámca pre programovacie obdobie 2007–2013
- Vstup Slovenska do Schengenského priestoru
- Geograficky výhodné poloha regiónu pre rozvoj cezhraničnej spolupráce
- Dvojazyčnosť obyvateľov v prihraničnom území
- Rozvoj infraštruktúry a aktivizácia rozvojových organizácií
- Prechod kompetencií na samosprávu a s tým spojená fiškálna decentralizácia

Na podporu regionálneho rozvoja študovaného územia sa podieľali aktéri a inštitúcie na viacerých úrovniach:

- I. medzištátna, medzinárodná úroveň
- II. úroveň Banskobystrického samosprávneho kraja
- III. regionálna úroveň (bývalý okres)
- IV. lokálna (miestna) úroveň

V regióne sa nachádzajú dve **podporné rozvojové inštitúcie**, ktoré pracujú ako regionálne informačné centrá prvého kontaktu pre Štrukturálne fondy EÚ a plnia úlohu nástroja Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR pre podporu regionálneho rozvoja:

- *Združenie pre rozvoj južného Slovenska - Regionálna rozvojová agentúra so sídlom v Lučenci* (územnú pôsobnosť združenia tvoria okresy Lučenec, Poltár a Veľký Krtíš)
- *Regionálna rozvojová agentúra pre rozvoj regiónu Stredného Poiplia so sídlom vo Veľkom Krtíši*

Čo sa týka podporných inštitúcií pre podnikateľov, dlhodobú tradíciu podpory podnikania má *Slovenská obchodná a priemyselná komora (SOPK)* so sídlom v Lučenci. Od r. 1994 pôsobí v Banskej Bystrici podnikateľské a inovačné centrum (*BIC – Business & Innovation Centre*), ktoré poskytuje

konzultačné a vzdelávacie aktivity a prevádzkuje jediný podnikateľský inkubátor v kraji. Centrum spolupracuje s Národnou agentúrou pre rozvoj malého a stredného podnikania. Regionálne poradenské a informačné centrum (RPIC) je lokalizované do Lučenca. Keďže hore uvedené BIC a RPIV centrá nemali vždy dostatočný dosah vo vzdialenejších regiónoch, v rokoch 2001 - 2002 bola na strednom a východnom Slovensku lokalizovaná sieť *Centier prvého kontaktu* (na Slovensku spolu 9). V Banskobystrickom kraji sa nachádzajú tri – Brezno, Poltár, Veľký Krtíš. Centrá vznikli v spolupráci s lokálnou samosprávou a sú lokalizované pri mestských úradoch. Činnosť je zameraná na poskytovanie podnikateľského, ekonomického a finančného poradenstva, ďalej pomoc pri zakladaní firmy a získanie externých finančných zdrojov a vzdelávanie.

Významnými subjektmi pôsobiacimi v oblasti regionálneho rozvoja na lokálnej úrovni sú mestá a obce. Vo všeobecnosti možno definovať dva základné trendy súvisiace s možnosťou uchádzať sa o finančné zdroje EÚ:

- Mestá a niektoré veľké obce prijali projektových manažérov, ktorí sa plne venujú príprave a realizácii projektov
- Obce pokračujúce v združovaní sa do mikroregiónov a zintenzívňujú spoluprácu (BBSK, 2000)

Tab. 1. Mikroregióny v regióne Veľký Krtíš

Názov mikroregiónu	Počet obcí	Počet obyvateľov	Plocha km ²	Obyv./km ²
<i>Strehovská dolina</i>	11	4266	119,3	35,7
<i>Východný Hont</i>	13	6776	221,6	35,6
<i>Veľký Potok - Ipeľ</i>	15	8552	187,1	45,7
<i>Malé Zlievce</i>	11	4463	114,8	38,9
<i>Údolie Čebovského potoka</i>	5	3214	48,69	66
<i>Poiplie</i>	23	10581	234,5	45,1
<i>Spoločenstvo Poiplia</i>	5	2881	42,4	68,4
<i>Ipeľská dolina</i>	7	2233	70,12	31,8
SPOLU	90	42966	1038,4	41,4

Zdroj: <http://www.sazp/mikroregiony>, <http://www.statistics.sk>, vlastný výpočet

Osobitnú formu združenia s právnou subjektivitou predstavujú euroregióny. V študovanom regióne pôsobia dva euroregióny – Euroregión Neogradiensis a Ipeľský euroregión. Tieto euroregióny majú hlavnú rozvojovú náplň vo forme cezhraničnej spolupráce.

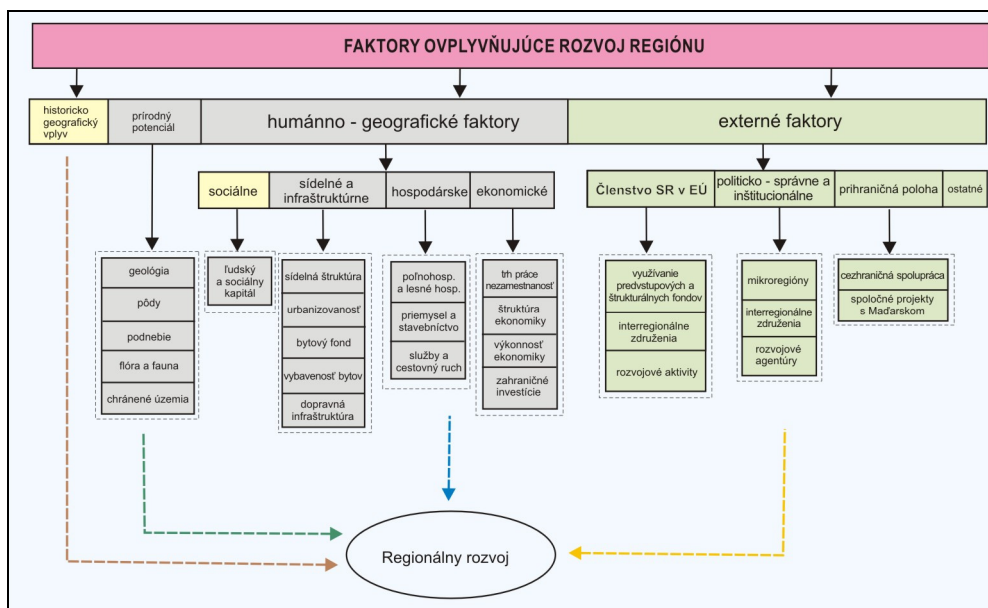
Ipeľský euroregión bol založený 6. 8. 1999 z iniciatívy 6 samospráv a 6 mimovládnych organizácií. V súčasnosti jeho pôsobenie nekopíruje územno-správne členenie. Táto pôsobnosť sa vzťahuje na časti okresov Levice, Nové Zámky, Rimavská Sobota a okresy Krupina, Veľký Krtíš, Banská Štiavnica, Lučenec. Na maďarskej strane sú to regióny alebo ich časti Balassagyarmat, Rétság, Salgótarján, Szécsény, Szob, Vác (Falt'an, L., 2004). Územie tohto euroregiónu sa čiastočne prekrýva s Euroregiónom Slaná – Rimavica a s Euroregiónom Neogradiensis. Hlavné zameranie jeho pôsobnosti je na problémy dopravnej infraštruktúry (premostenie Ipeľa), na aktivizáciu malého a stredného podnikania a otázky ochrany životného prostredia.

Euroregión Neogradiensis založili na maďarskej strane zástupcovia Nohohradskej župy a na slovenskej strane zástupcovia okresov Lučenec, Veľký Krtíš a Poltár v septembri 1999. Centrum euroregiónu je mesto Lučenec. Euroregión sa sústreďuje na vypracovanie strategických plánov, podnikateľskú sféru (prostredníctvom priemyselných komôr), rozvoj infraštruktúry, cestovného ruchu, kultúry športu a vzdelávanie. Najviac kontaktov prostredníctvom malého pohraničného styku sa realizuje priamo v meste Balassagyarmat, ktoré susedí so Slovenskými Ďarmotami.

Záver

Slovensko vzhľadom na svoju rozlohu a vnútorné územno-správne členenie je krajinou na „hraničiach“ (Falt'an, L., 2004). Zvláštne postavenie majú tie regióny, ktoré majú viacero faktorov, ktoré ich

posúvajú do marginálnej polohy. Preto je nevyhnutné hľadať externé rozvojové faktory, ktoré by zmiernili, príp. zastavili prehlbujúcu sa marginalitu v rôznych formách. Región Veľký Krtíš pomerne dobre naštartoval rozvojové programy, či už z vnútorných alebo vonkajších zdrojov. Vnútorné zdroje sú založené na aktivitách či už individuálnych vidieckych obcí alebo samo voľne vznikajúcich vidieckych mikregionálnych združení. Vonkajšie zdroje sa zdajú byť dlhotrvajúce, pričom sa využívajú niektoré výhody prihraničnej polohy s Maďarskom, predovšetkým pôsobenie euroregionálnych združení.

Obr. 1. Teoretický model rozvoja regiónu v prihraničnom území

Literatúra

- BEZÁK, A., 1990: Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. In: Geografický časopis č. 42, SAV, Bratislava, 27–73.
- FALŤAN, L., et al., 2004: Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch. NK UNESCO – Most. Soc.ústav SAV Bratislava, 197s. ISBN 80-55-44-37-4, EAN 9788085544374.
- GAJDOŠ, J., 2004: Vývojové zmeny sociálno-priestorovej situácie Slovenska s prihliadnutím na prihraničné regióny. In: Falťan, L. (ed): Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch. Interlingua Bratislava, 24–34. ISBN 80-85544-37-7, EAN 9788085544374
- HALÁS, M., 2005: Cezhraničné väzby - Cezhraničná spolupráca. UK Bratislava, ISBN 80-223-2054-4, 151s.
- HAMPL, M., 2000: Prihraničné regióny Českej republiky: súčasné tendencie rozvojové diferenciácie. In: Geografie-Sborník ČGS, roč. 105, č.3, Praha, 241–254.
- HEFFNER, K., 1998: Klucowe problemy demograficzno osadnicze obszarow przygranicznych Polska-Czechy. PIN Institut Slaski Opole, 144s.
- KÉPEŠOVÁ, J., 2008: Formovanie prihraničného regiónu Veľký Krtíš. Diplomová práca KHGaD UK Bratislava, 99s.
- KOLEKTÍV, 2006: Diverzifikácia regionálnej politiky Banskobystrického samosprávneho kraja, Analýza miestnych potenciálov a zdrojov. IBS, Slovakia, s. r. o Banská Bystrica, 89s.
- SPIŠIAK, P., 2004: Geografické aspekty euroregionov Slovenska. In: Falťan, L., et al. : Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch. NK UNESCO – Most. Soc.ústav SAV.

VĚŽNÍK, A., 1997: Protected Landscape Area Bílé Karpaty Mts. In: Rural Geography and Environment. Brno: Ústav Geoniky ČSAV Brno, 103–107.

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého grantového projektu VEGA 1/3063/06 „Formovanie nových sociálno-ekonomických štruktúr v rurálnom a suburbánnom priestore Slovenska“

Development of Cross-Border Region of Veľký Krtíš

Jana KÉPEŠOVÁ, Peter SPIŠIAK

***Summary:** There are many scientific disciplines researching the development of regions, however, the most comprehensive seems to be contemporary human-regional science with well-elaborated spatial analyses and syntheses.*

Many authors considering the successful development of regions in the era of globalisation agree on almost the same attributes of development. The main prerequisites implying successful development are human potential, infrastructure, transport connections to corridors, economic basis and innovation potential.

In the contribution we will deal with the cross-border region of Veľký Krtíš looking for ways to moderate the traits of periphery and marginality in terms of internal and external resources. By internal resources governmental and non-governmental projects are meant. As to external resources the ties to existing euroregion of Neogradiensis and the Ipel'ský euroregion are fostered.

Adresy autorov:

doc. RNDr. Peter Spišiak, CSc.
Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta,
Univerzita P. J. Šafárika
Jesenná 5, 040 01 Košice
peter.spisiak@upjs.sk

Mgr. Jana Képešová
Prírodovedecká fakulta,
Univerzita Komenského
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4